

ETNOLEKT

Av Lars Anders Kulbrandstad

Som resten av Vest-Europa har de skandinaviske landene fra 1960-tallet og fram til i dag hatt større innvandring enn på mange hundre år. Det har ført til at det språklige landskapet er blitt forandret: Ikke bare snakkes det nå mer enn hundre forskjellige minoritetsspråk i innvandrergrupper av varierende størrelse; majoritetsspråkene i landene høres også talt på nye og uvante måter. Spørsmålet er så om det vil etablere seg flere varige mindretallsspråk i Skandinavia i tillegg til de tradisjonelle, og om vi vil få utviklet nye varieteter av flertallsspråkene. Noen hevder at vi allerede har fått nye såkalte etnolekter, og termen *etnolekt* dukker nå opp i skolens lærebøker. I denne artikkelen vil jeg gjøre rede for hva som ligger i etnolektbegrepet, og diskutere hva som skal til for at en språkvarietet skal kunne kalles en etnolekt. Jeg vil også trekke fram forskning om språkforhold i forskjellige etniske miljøer, blant annet i eldre og nyere mindretallsgrupper i de skandinaviske landene.

Lekt-termer

Suffikset *-lekt* brukes i lingvistikken i betegnelser på varieteter av et talespråk, dvs. en utgave eller versjon av språket. Best kjent er suffikset selvsagt i ordet *dialekt*, som i norsk sammenheng oftest benyttes om en geografisk avgrenset språkvarietet, dvs. en varietet som snakkes av en gruppe personer som har det til felles at de bor eller har bodd på samme sted eller innenfor samme område. Noen lingvister bruker likevel dialekt som fellesbetegnelse på alle slags gruppevarieteter; en geografisk bestemt varietet kaller de *geolekt* (se f.eks. Sandøy 1996). Også *sosiolekt* er relativt godt innarbeidet, og dette ordet viser til en varietet som snakkes av en gruppe språkbrukere som tilhører samme klasse (overklasse - middelklasse - arbeiderklasse) eller sosialgruppe (sosialgruppe 1, 2 osv.) i samfunnet. Mindre kjent er *sexolekt* - en varietet som er særegen for ett av kjønnene - og *ideolekt*: særtrekk ved enkeltpersoners måte å snakke språket på. Termen *etnolekt* hører hjemme i denne sammenhengen. Den betegner en språkvarietet som er knyttet til en etnisk gruppe.

Økt oppmerksomhet om etnisitet

Etnolektbegrepet har ikke hatt noen framtrepende plass i studiet av språkvariasjon, og det er symptomatisk at flere sentrale innføringsbøker i sosiolingvistikkk ikke nevner det i det hele tatt (f.eks. Romaine 2000, Spolsky 1998, Trudgill 1983). Vi leter også forgjeves etter det i standardverk om andrespråk og tospråklighet (f.eks. Baker 1996, Ellis 1997 og Romaine 1995). Bakgrunnen for den perifere stillingen som begrepet har hatt, er nok at sosiolingvistisk forskning lenge hovedsakelig interesserte seg for språkvariasjon betinget av sosio-økonomiske faktorer. Dessuten er det samfunnmessige grunnlaget for etnolektbegrepet problematisk. Historisk er jo etnisitet blitt koblet til rase og utnyttet ideologisk med de grusomme konsekvenser vi alle kjenner til, og politisk er begrepet stadig kontroversielt bl.a. ved at krav om selvbestemmelsesrett i etniske mindretallsgrupper oppleves som trusler mot nasjonalstaten. I tillegg kan det i praksis være vanskelig å avgrense grupper på etnisk grunnlag, siden etnisitet gjerne er tett innvevd i geografiske og sosiale forhold og dertil i betydelig grad er knyttet til enkeltmenneskers subjektive opplevelse av gruppetilhørighet.

I de seneste tiårene har det likevel allment vært økende oppmerksomhet om etnisitet, og denne oppmerksomheten har også gjort seg gjeldende innenfor sosiolingvistikken. Dette må for

det første ses i sammenheng med den såkalte etniske renessansen fra 1960-tallet og framover da minoriteter over hele den vestlige verden stod fram og markerte nyvunnet selvbevissthet og vilje til å kjempe for retten til å beholde og videreutvikle sin kulturelle egenart (Crystal 1999). For det andre er den økte interessen åpenbart en følge av at tiltakende internasjonal mobilitet har skapt større kulturelt og språklig mangfold i samfunn som tidligere har vært oppfattet som relativt homogene (Eriksen 2001).

Etnisitet og språk

Selve termen etnisitet har sammenheng med det greske ordet *ethnos*, som betyr 'folk, folkeslag'. Etnisitet betyr - uformelt - tilhørighet til en gruppe mennesker som har eller mener at de har felles forfedre og gjennom det opplever at de i vesentlig grad atskiller seg fra andre grupper som de har kontakt med. Medlemmene av en etnisk gruppe avgrenser seg oftest fra de andre gruppene gjennom mer eller mindre objektivt iakttakbare forhold som språk, religion og levesett, men det er den subjektive opplevelsen av å være en egen gruppe som er den sentrale faktoren for gruppedannelsen (Sørheim & Eriksen 2000). Styrken i denne opplevelsen varierer gjerne blant medlemmene, og den er videre avhengig av ytre omstendigheter. Den vil være sterk i situasjoner hvor gruppa føler seg truet, for eksempel når næringsgrunnlaget eller kulturen kommer under press fra andre grupper, mens den vil være svakere hvis gruppa har en dominerende posisjon i samfunnet.

Det er ingen nødvendig forbindelse mellom etnisitet og språk. Det vil si at det finnes mennesker som føler seg som en egen etnisk gruppe uten at de skiller seg språklig fra andre grupper. I slike tilfeller kan gruppa tidligere ha hatt et eget språk, men senere ha vært gjennom et språkskifte. Et eksempel på dette er skogfinnerne - etterkommere etter finske innvandrere til grensetraktene mellom Norge og Sverige. Finsk gikk stort sett av bruk i disse områdene i løpet av 1800-tallet, men det er fremdeles mange som har en skogfinsk etnisk identitet (Wedin 2001, Kulbrandstad 2002). Et annet eksempel er amerikanere av norsk herkomst som knapt kan et ord norsk, men likevel betrakter seg som «Norwegians». I teorien kan en vel også tenke seg at en folkegruppe aldri har hatt sitt eget språk, men likevel opplever seg etnisk forskjellig fra den øvrige befolkningen. Problemet er at forestillinger om et felles, egenartet opphav inngår som et vesentlig trekk ved etnisitet, og det er lite sannsynlig at en gruppe kan ha slike forestillinger uten at de innebærer at gruppa en gang i fortiden levde for seg selv og dermed hadde sitt eget språk.

I praksis er det da også svært vanskelig å finne etniske grupper som ikke på en eller annen måte er eller har vært knyttet til et språk eller en språkform. Det kan dreie seg om et språk som er eller har vært særegent for gruppa, eller om en egenartet varietet av et språk som gruppa det er tale om, har felles med andre grupper. Det er i det siste tilfellet vi snakker om en etnolekt.

Kvalitative og kvantitative særtrekk ved etnolekter

Som andre varieteter av et språk kan en etnolekt skille seg ut ved særtrekk på alle nivåer: uttale, morfologi, syntaks, ordtilfang og bruksmåter (samtalestil o.l.). Det egenartete kan være av kvalitativ karakter. Det vil f.eks. si at varietetet har lyder, intonasjonsmønstre, bøyingsendelser, setningskonstruksjoner eller ord og uttrykk som skiller den fra andre varieteter av det samme språket. Men forskjellene kan også dreie seg om kvantitative eller frekvensielle forhold: Det typiske for etnolekten ligger da i at språkbrukerne benytter visse elementer eller mønstre sjeldnere eller oftere enn talere av andre varieteter. Den varietetet av engelsk som et flertall av afrikansk-amerikanere snakker - African-American Vernacular English (AAVE) - har for eksempel enkelte trekk som knapt finnes i amerikansk engelsk for øvrig. Det gjelder blant annet utelatt *is* eller *are* i setninger som *He nice* og *They running*, og bruk av *be* for å markere

gjentakelse eller vane i setninger som *She be walking* og *He be studying all the time*. Andre drag deler AAVE med visse anglo-amerikanske varieteter, men AAVE utmerker seg ved at dragene forekommer hyppigere. Sånn er det med forenkling av konsonantgrupper i utlyd. Der sløyfer AAVE konsonanter også foran et nytt ord som begynner på vokal, f.eks. *lif' up* og *pos' office*, mens tilsvarende anglo-amerikanske varieteter gjerne beholder konsonantforbindelsen i slike tilfeller: *lift up* og *post office* (Rickford 1999:4-11). Former uten -s i tredje person presens av verb - *he walk* og *she raise* - finnes både i afrikansk-amerikansk og anglo-amerikansk dagligtale, men fenomenet er langt mer frekvent i AAVE enn i andre former for amerikansk (Wolfram & Schilling-Estes 1998:172).

Hvor kommer særtrekkene fra?

Varieteter av et språk oppstår når geografiske, sosiale og kulturelle skiller mellom grupper av mennesker fører til språklige forskjeller. Etnolekter blir til når grupper av mennesker med felles etnisk bakgrunn tar i bruk et annet språk enn sitt opprinnelige og ikke fullstendig adopterer eksisterende varieteter av det nye språket, men utvikler egne karakteristiske trekk i språkssystem og/eller språkbruk. De trekkene som utvikles, kan vokse fram på ulike vis. Ofte vil de kunne spores tilbake til gruppas opprinnelige språk. Et eksempel på dette kan hentes fra en etnisk varietet av amerikansk som tales i den sør-vestre delen av Pennsylvania (Wolfram & Schilling-Estes 1998: 166). Særmerkt for denne varietetten er blant annet at stemte lukkelyder som *d* og *g* erstattes av tilsvarende ustemte lyder - *t*, *k* o.l. - i utlyd. Det innebærer f.eks. at *bad* blir uttalt [bæt] og *bag* [bek]. Bakgrunnen for dette språktrekket er at befolkningsgruppa det dreier seg om, er av tysk herkomst. Tysk har nemlig nøyaktig den samme regelen om avstemming av lukkelyder i utlyd, og da de tyske innvandrerne til området, lærte seg engelsk, overførte de dette mønsteret til det nye språket. I tilfeller som dette snakker vi om substratpåvirking; *substratet* er da det «gamle» språket som så å si ligger under og farger det nye.

Slik overføring av trekk fra morsmålet er svært vanlig ved språklæring og da særlig når innlæringen først begynner i skolealderen eller senere. Hos en del slike innlærere vil trekkene fra morsmålet bli borte i løpet av læringsprosessen; hos andre vil noen av trekkene festne seg og prege disses måte å snakke språket på gjennom hele livet. (Hvilke personer det vil gjelde, er avhengig av et komplisert samspill av en rekke faktorer i tillegg til alder ved innlæringsstart, bl.a. personlighetstrekk og motivasjon.) Foreløpig kan vi likevel ikke snakke om utvikling av en etnolekt. Det vi så langt har å gjøre med, er stabiliserte drag ved mer eller mindre individuelle innlærervarieteter av det aktuelle språket, og disse varietetene har altså det til felles at de er merket på bestemte måter av innlærernes morsmål. For at det skal bli tale om en etnolekt, må barna til de første innlærerne overta de aktuelle trekkene og føre dem videre til sine barn igjen. Da handler det ikke lenger om midlertidige egenskaper ved et såkalt *mellomspråk* - språket til andrespråksinnlærere (Berggreen & Tenfjord 1999:18) - men karakteristiske innslag i en ny permanent varietet.

Ikke alle trekk ved etnolekter er reflekser av den etniske gruppas opprinnelige språk. Noen av dem kan skrive seg fra allmenne kjennetegn ved innlærerspråk, det vil si egenskaper som har en tendens til å gå igjen hos innlærere av et gitt språk uansett morsmålsbakgrunn. Et slikt kjennetegn er forenkling. Mellomspråk karakteriseres av enkelhet på alle nivåer: lydinventar, stavingsstruktur, bøyingsystem, setningsbygning og ordforråd (Berggreen & Tenfjord 1999:32). Og når slike forenklede trekk holder seg i språket hos innlærere fra visse etniske grupper og videreføres til nye generasjoner, bidrar de til å særmerke gruppenes etnolekter. Wolfram & Schilling-Estes (1998: 167) nevner manglende tidsbøyning av verb i en del etniske varieteter av amerikansk engelsk som eksempel på dette. I flere varieteter talt av amerikanske

urbefolkningsgrupper finner vi ubøyde verbformer, f.eks. *Yesterday he play at school*). I noen slike varieteter brukes ubøyde former ved siden av bøyde, og da med den spesialfunksjonen å angi at aktiviteten det er tale om, forekom regelmessig, som i *Before we eat at home a lot, but now we don't*.

Iblant har trekk som karakteriserer en etnolekt, ingen sammenheng med det forhold at gruppa opprinnelig lærte det aktuelle språket som et andrespråk. Trekkene kan rett og slett skyldes at den etniske varieteten det er tale om, utvikler seg annerledes enn andre varieteter av språket. Slik er det for eksempel med italiensk-amerikansk engelsk i Boston-området. Denne varieteten har beholdt den tradisjonelle Boston-uttalen av vokalen i ord som *form*, *short* og *horse* - en a-liknende uttale - mens andre varieteter i det samme området i større grad har skiftet til standarduttale med vokalen [ɔ]. (Wolfram & Schilling-Estes 1998:168-169).

Hva skal til av særtrekk?

Det er vanskelig å stille opp noen allmenne krav om hvor mange og hva slags spesielle trekk en gruppe mennesker må dele for at vi skal kunne si at gruppa snakker en egen etablert varietet av språket det gjelder. Brit Mæhlum (1992:6-14) drøfter dette emnet i forbindelse med spørsmålet om det finnes en egen svalbarddialekt, og resonnementet nedenfor bygger på hennes framstilling.

Hvorvidt vi har å gjøre med en særskilt varietet, er fra én side sett en lingvistisk problemstilling som dreier seg om å undersøke egenskaper ved språket eller språkbruken. I dette perspektivet spør vi om den måten den aktuelle gruppa snakker språket på, skiller seg fra andre grupper ikke bare når det gjelder enkeltstående elementer - kanskje et og annet særpreget ord eller uttrykk - men mer gjennomgående. Da vil vi gjerne oppdage at gruppa kan ha visse drag som gjør den språklig forskjellig fra mange grupper, men som den samtidig har til felles med andre grupper igjen. Og så kan det være andre drag som den deler med en eller flere av de førstnevnte gruppene, men ikke med noen av de sistnevnte. Dette kan gjøre det svært komplisert å fastslå hvilke trekk og kombinasjoner av trekk som er karakteristisk akkurat for den gruppa det er tale om. I tillegg kommer det forhold at det vil være variasjon også innen gruppa: Ikke alle vil snakke likt, og hvert enkelt medlem vil heller ikke snakke likt i alle situasjoner. Spørsmålet er da hvilke trekk som skal betraktes som egenskaper ved gruppas felles varietet, og hvilke som skal regnes som mer eller mindre individuelle avvik fra denne varieteten. I praksis vil språkforskerne måtte gjøre valg her, og resultatet vil bli en idealisering, dvs. en beskrivelse som innebærer at språket i gruppa vil framstå som mer egenartet og ensartet enn det i virkeligheten er.

Som alle slags grupperinger kan etniske grupper skille seg språklig i større eller mindre grad fra andre grupper. I den ene ytterligheten finner vi grupper som i ordforråd, uttale, grammatikk og språkbruk har en rekke særtrekk som går igjen i språket hos de fleste gruppemedlemmene. I slike tilfeller er det åpenbart grunnlag for å snakke om etnolekter. I den andre ytterligheten befinner det seg grupper som bare har visse eiendommelige innslag i språket - f.eks. spesielle ord og vendinger. Mellom disse ytterlighetene har vi grupper som i varierende utstrekning utmerker seg gjennom måten de snakker på. Inne i dette kontinuumet går det en grense mellom det som kan betraktes som egne etnisk baserte varieteter av språket det gjelder, og det som kan kalles etnisetsrelaterte komponenter. Men på rent lingvistisk grunnlag er det ikke mulig å fastslå nøyaktig hvor den grensa går.

Det perspektivet jeg så langt har gjort rede for - altså en oppmerksomhet om språket selv - er likevel ikke det eneste relevante i vår sammenheng. For å kunne svare på spørsmålet om hvorvidt måten en gruppe mennesker snakker et språk på, skal regnes som en egen varietet, er det nemlig av stor interesse å vite hvordan både folk utenfor gruppa og gruppemedlemmene selv

oppfatter dette. Vi er da over i et folkelingvistisk perspektiv: lekfolks oppfatninger og bevissthet om språk og språkforhold (Niedzielski & Preston 2000). Hvis det er et utbredt syn at personer som tilhører den aktuelle gruppa, har et spesifikt talemål og kan identifiseres ut fra trekk ved dette talemålet, er det en indikasjon på at vi har å gjøre med en egen varietet. Dette gjelder særlig dersom man innad i gruppa har en klar bevissthet om at de snakker på en måte som skiller dem fra andre. I slike situasjoner finnes det gjerne et spesielt navn på talemålsvarietetet det dreier seg om, og dette er både et tegn på at det er en atskilt varietet, og et bidrag til å fastholde forestillingen om at det forholder seg slik (Le Page & Tabouet-Keller 1985:235).

Etnolekter i Skandinavia?

Alle eksemplene på etnolekter så langt har vært fra USA. Dette har først og fremst sammenheng med at det meste av forskningen om etnisk basert språkvariasjon har vært drevet der – med et klart hovedfokus på AAVE – African American Vernacular English. Men det finnes selvsagt etniske varieteter av andre språk enn engelsk. Spørsmålet er så om dette også gjelder språkene i Skandinavia.

Som tidligere nevnt oppstår etnolekter når en etnisk gruppe begynner å snakke et annet språk enn sitt tradisjonelle. Dette skjer hovedsakelig i to slags situasjoner: emigrasjon og erobring. I det første tilfellet flytter hele gruppa eller deler av den – oftest av økonomiske eller politiske årsaker – til et land eller et område der det allerede snakkes et annet språk. Innflytterne tar i bruk språket i det nye landet eller det nye området, men setter sitt eget varige preg på det slik vi har sett ovenfor. I det andre tilfellet trenger en gruppe med et annet språk inn i gruppas land eller område og skaffer seg en overlegen posisjon der. Det behøver ikke dreie seg om noen massiv fysisk inntrenging. Den kan like gjerne være av politisk, økonomisk og kulturell art. Etter hvert lærer de opprinnelige innbyggerne seg det inntrengende språket – fordi de blir tvunget til det, eller fordi det gir dem muligheter de ellers ikke ville ha hatt. De består likevel som egen etnisk gruppe, og dette kommer til uttrykk gjennom særpreg i måten de snakker det nye språket på. Ved både emigrasjon og erobring vil etableringen av den etniske varietetet av det nye språket oftest strekke seg over flere generasjoner.

I Skandinavia har annektering av landområder og folkeforflytning flere ganger i historisk tid ført til situasjoner hvor det har kunnet utvikle seg etnisk baserte språkvarieteter. Det mest nærliggende eksemplet er den norske og svenske ekspansjonen til områdene til det samiske urfolket i nord, men også innvandring opp gjennom århundrene og da særlig av folk som etter hvert er blitt til nasjonale minoriteter i Norge og Sverige, er relevant i denne sammenheng¹. Gruppene det gjelder, er for det første finner som i flere omganger har kommet og slått seg ned i skogstrakter og fjordområder i nabolandene – såkalte skogsfinner i Sverige og Norge på slutten av 1500-tallet og framover og kvener i Nord-Norge hovedsakelig på 1700- og 1800-tallet. (Den finsktalende befolkningen i Nord-Sverige kom i en minoritetssituasjon ikke på grunn av innvandring, men på grunn av grensedragningen da Finland ble skilt ut fra Sverige i 1809.) Videre er det sigøynere og reisende (tatere), som har hatt tilhold i disse landene i flere hundre år. Endelig er det den jødiske minoriteten, som har røtter i Skandinavia i alle fall tilbake til 1700-

¹ Begrepet 'nasjonale minoriteter' brukes her i samsvar med Stortingsproposisjon 80 (1997-98): Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Det vil blant annet si at det dreier seg om grupper med «opprinnelig eller langvarig tilknytning til den aktuelle stats territorium». Sverige og Norge har ratifisert denne konvensjonen og anerkjent flere befolkningsgrupper som nasjonale minoriteter. Danmark har også sluttet seg til konvensjonen, og der har den tyske minoriteten i Sønder-Jylland fått minoritetsstatus. I denne artikkelen konsentrerer jeg meg om noen minoritetsgrupper i Sverige og Norge.

tallet. Det har også vært andre betydelige innvandrergupper, bl.a. de såkalte vallonerne i Sverige, tyskere og nederlendere i Danmark og tyske handelsmenn, håndverkere og bergverksfolk og danske embetsmenn i Norge, men disse gikk etter hvert opp i majoritetsbefolkningene og opphørte å være egne etniske grupper.

I det samiske urfolket og i de fleste nasjonale minoritetsgruppene har medlemmene gradvis tatt i bruk majoritetsspråket svensk eller norsk – enten som et andrespråk ved siden av gruppas opprinnelige språk eller som sitt eneste språk. Vi har ikke mye forskning om hvordan folk i disse gruppene snakker svensk eller norsk. Studier av språk og språkforhold har i overveiende grad vært rettet mot gruppenes opprinnelige språk og mot minoritetsspråkenes og minoritetskulturenes situasjon i samfunnet: antall språkbrukere, hvilke områder språkene brukes på, språklige rettigheter osv. (Se nærmere om slik forskning i Norden i Vikør 1995 og Hyltenstam 1999). Det finnes likevel noen undersøkelser som gjelder varieteter av majoritetsspråket som snakkes i de aktuelle gruppene. Som eksempler vil jeg trekke fram to studier fra Norge.

Den første er Tove Bulls gransking av språket på Furuflaten i Storfjord kommune i Nord-Troms (Bull 1994, 1996). Furuflaten er ei typisk tidligere fjord- og kystsamebygd som nå er inne i en prosess med språkskifte. I dag er det bare de eldre i bygda – de over 60 år – som er tospråklige. Mellomgenerasjonen forstår samisk, men kan i liten grad snakke språket, og de unge er enspråklige på norsk. I norsken hos de eldre finnes det flere trekk både i uttale, morfologi og syntaks som avviker fra de norske dialektene i området, men som delvis faller sammen med trekk i samisk. Disse trekkene er vanligvis ikke konsekvent gjennomført, men veksler med tilsvarende «norske» trekk. For eksempel uttales ord som *fart*, *ferdig*, *barn* og *perle* snart med atskilte konsonanter *rt*, *rd*, *rn* og *rl* som i samisk, snart med «sammensmeltete» konsonanter som i de norske dialektene. Akkurat når det gjelder dette trekket, er alternativet som svarer til samisk, mer frekvent blant menn enn kvinner. Ellers ser det ut til å være kvinnene som oftest bruker avvikende former og konstruksjoner – enten de er parallelle med samisk eller ikke, blant annet genusblanding («den språket», «si dagen») og underbruk eller overbruk av bestemt form av substantiv («ho den legdekjerring», «dæm hadde søskenan», «hennes bæstemora»). Bull mener at slike trekk ved språket til de eldre kvinnene kan være styrt av «eit meir eller mindre implisitt ønske om å gje den norsken som etter kvart kom til å dominere på alle språklege arenaer i bygda, ei form for *etnolektisk markering*» (Bull 1996:197, min utheving). Hypotesen er altså at avvikene ikke bare skyldes vanskeligheter med å tilegne seg norsk slik enspråklige i området snakker språket, men at det ligger en trang til å markere tilhørighet til en egen etnisk gruppe bak. Også i språket til de unge på Furuflaten finner Bull et etnolektisk preg – tydeligst i intonasjonen og i visse regler for trykktildeling.

Jorid Hjulstad Junttila (1988) har studert språkforholdene i et kvensk miljø på Skibotn i Nord-Troms. Hun finner flere drag ved talemålet på stedet som skiller seg fra andre dialekter i området, og som har sammenheng med at befolkningen har finsk bakgrunn. Det gjelder så vel uttale som morfologi og syntaks. Slike trekk finnes i alle de tre generasjonene blant Hjulstad Junttilas informanter; hos de yngste er det særlig prosodien – tonegang og trykkfordeling – som er spesiell. Siden særegenhetene også finnes hos personer som ikke kan finsk og altså er enspråklige på norsk, kan de ikke forklares som trekk ved innlærerspråk. Også i dette tilfellet er det nærliggende å tolke de aktuelle spesielle språkdragene som markering av tilhørighet til en etnisk gruppe.

Junttila bruker ikke betegnelsen etnolekt om norsken til kvenene på Skibotn. Bull (1994:138) snakker om etablering av «ein ny norsk varietet, ein etnolekt» på Furuflaten, men i

Bull (1996) spør hun mer forsiktig om «vi står overfor markering av noko som vi kan kalle etnolekt», og ser ellers ut til å foretrekke å snakke om *etnolektisk markering*. Grunnen til den noe mer forbeholdne uttrykksmåten kan være at det er usikkert om språkformen det gjelder, har tilstrekkelig enhetspreg og stabilitet til å kunne betraktes som en etablert varietet. Utenom forskermiljøet kan en derimot finne eksempler på at norsken som snakkes i samiske og kvenske strøk i Nord-Norge, blir kalt etnolekt. I omtalen av den nord-norske forfatteren John Gustavsen på et nettsted som heter Dramatikerkatalogen, står det bl.a. at han har omskrevet Terje Nordbys drama *Isblomst* til etnolekt. Dette skjedde i forbindelse med at stykket skulle oppføres på Hålogaland Teater i Tromsø i 1994. Som svar på en henvendelse fra meg opplyser Gustavsen at han i bearbeidningen av Nordbys tekst holdt seg til «det norske språket som snakkes i deler av Porsanger (og andre fjorder nord) med tydelig preg av at befolkningen også er av finsk(kvensk)og/eller samisk opprinnelse».

Når det gjelder andre eldre etniske grupper enn samer og kvener, kjenner jeg ikke til systematiske undersøkelser av deres måte å snakke norsk på. Men vi har beskrivelser av etnisk markerende trekk ved norsken til de reisende (taterne). Gotaas (2000:386) nevner «en litt annen, syngende melodi i talespråket» som typisk for reisende i Trøndelag og Nordland, svenske innslag («halv-svensk») i språket i Trøndelag og på Østlandet, og stavangersk med «et litt annet tonefall enn siddisene» på Vestlandet. Dessuten skriver han at «ordvalget og sammensetningen av setningene» er karakteristisk for reisende over hele landet. Gotaas kaller dette talemålet en «sosiolekt» som han mener er «seiglivet og [...] påfallende levende også i dag». Hvorvidt personer av skogfinsk herkomst i grensetraktene mot Sverige i Sør-Norge fremdeles har særpreg i norsken sin, er uvisst, men forfatteren Åsta Holth forteller at «den fine finske melodien i dialekten var til å le av og herme» da hun som ung jente på begynnelsen av 1900-tallet møtte utenbygds folk (Holth 1974:110, sitert etter Brenden 2002:291).

Nye etnolekter?

I ei lærebok i norsk for ungdomstrinnet (Askeland m.fl. 1997) brukes termen *etnolekt* om norsk med utenlandsk aksent slik det snakkes av innvandrere i Oslo. Og i en artikkel i magasinet *Humaniora* 4/2002 skriver Mette Vedsgaard Christensen (Christensen 2002) om en *etnolekt* i ungdomsmiljøer i Århus. Dette er eksempler på at etnolektbegrepet nå tas i bruk i omtale av språkforhold i innvandrertette bymiljøer i Skandinavia.

Det kanskje mest kjente av disse miljøene er drabantbyen Rinkeby utenfor Stockholm (Kotsinas 2000). Mer enn 70 % av de ca. 15 000 innbyggerne i Rinkeby har innvandrerbakgrunn, og det er anslått at 50-60 språk er i daglig bruk i denne forstaden. Fellesspråket i forstaden er svensk. De fleste personer som er førstegenerasjons innvandrere, dvs. at de er født utenfor Sverige av foreldre som selv ikke er svenskfødte, snakker svensk med større eller mindre preg av at de har lært språket som et andrespråk i skolealderen eller senere (jf. omtale av *mellomspråk* ovenfor). Også blant barna til disse innvandrerne – de som med et klart misvisende ord blir kalt andregenerasjons innvandrere – finnes det en del som har tydelige «innvandrertrekk» i svensken sin, men de fleste snakker språket uten store avvik i uttale og grammatikk. Men i tillegg behersker mange av disse en annen måte å snakke svensk på som de bruker i kommunikasjon med jevnaldrende. Denne versjonen av svensk er først og fremst karakterisert ved at det brukes en rekke ord fra forskjellige innvandrerspråk i Sverige. Men det er ikke bare i ordforrådet denne språkvarianten utmerker seg. Den er spesiell også gjennom visse trekk ved uttale og grammatikk. I uttalen dreier deg seg mest om forhold som har med intonasjonen å gjøre, og i grammatikken for eksempel om avvikende substantivkjønn, manglende samsvarsbøyning og manglende inversjon (f.eks. *Då han skiljer sig* i stedet for *Då skiljer han sig*). Ettersom svensk snakket på denne

måten først ble beskrevet i Rinkeby, har betegnelsen *rinkebysvenska* blitt brukt om tilsvarende ungdomsspråk også andre steder – både ellers i Stockholm og i innvandretette områder i Gøteborg og Malmø.

Liknende fenomen som rinkebysvensk er dokumentert i andre storbyer i Europa, bl.a. Amsterdam, Berlin, London, Paris og København (se f.eks. Quist 2000). I en hovedfagsavhandling fra 1995 med tittelen «Kebab-norsk» behandler Stine Cecilie Aasheim trekk ved ordforrådet i flerkulturelle ungdomsmiljøer i Oslo (Aasheim 1995), men vi mangler fremdeles bredt anlagt lingvistisk forskning om slike miljøer her til lands. Det er likevel klart at språkbruken også i disse kretsene dreier seg om mer enn bruk av et blandingsordforråd. Broch (2001:75f, 115f) siterer en omtale av «volla-språk» (etter *wallah*: 'jeg sverger (ved Allah)') i årboka for en skole på sørøstkanten av Oslo der denne måten å snakke på blant annet illustreres med «farra di» og «brorra di», og selv beskriver Broch språkformen som «gebrokken».

Selv om de fleste som behersker blandingsvarianter i storbyene, har innvandrerbakgrunn, er det også majoritetsungdommer som kan uttrykke seg slik. For eksempel nevner Kotsinas (2000:186) at flere svenske ungdommer som er oppvokst i Rinkeby, kan snakke rinkebysvensk ved siden av «vanlig» svensk. Mange av informantene som har gitt Aasheim (1995) materiale til studien av ordforrådet i det forfatteren kaller «kebabnorsk», har norsk som førstespråk, og ifølge Quist (2000:174) er det grunn til å anta at en del ungdommer med dansk som morsmål, tar opp en del «nydanske» trekk i språket sitt.

Men kan slike blandingsvarieteter som det her dreier seg om, kalles etnolekter? Svaret avhenger dels av egenskaper ved språkbruken det er tale om – blant annet hvor omfattende og gjennomgående de språklige særtrekkene er, dels av egenskaper ved gruppa av språkbrukere: om den omfatter flere generasjoner, om de har forestillinger om felles opphav osv. De fleste forskerne ser ut til å vegre seg mot å ta i bruk etnolektertermen i denne forbindelsen. Kotsinas (2000:187) snakker om en «ungdomsvarietet» og «ett tonårsspråk» i behandlingen av rinkebysvensk. Aasheim (1995) drøfter alternative klassifiseringer av blandingsvarietetene i Oslo uten å nå fram til en klar konklusjon. Oftest kaller hun varietetene for slang. Quist (2000:178f.) vurderer relativt inngående om den «nydansk» eller «perkerdansk» hun beskriver i København, kan kalles en dialekt, en sosiolekt eller en stilistisk variant. Konklusjonen er at ingen av disse kategoriene passer. I stedet lanserer hun termen *multietnolekt*. Denne betegnelsen framhever at varietetene brukes av personer med ulik etnisk bakgrunn. Til forskjell fra «klassiske» etnolekter er varietetene vi her har med å gjøre, ikke knyttet til grupper av mennesker som har forestillinger om felles opphav. Varietetene er heller ikke – i alle fall ikke så langt – overført fra generasjon til generasjon, men begrenset til personer i ungdomsalderen. Men de språklige særtrekkene ser ut til ha funksjoner som likner på dem vi finner ved andre etniske varieteter, blant annet markering av tilhørighet i et egenartet fellesskap, samfølelse og solidaritet med de andre i gruppa og forskjell og avstand til andre grupper.

Det er umulig å forutsi med sikkerhet hva som vil skje med slike blandingsvarieteter på lengre sikt: om de vil bestå og videreutvikle seg som egne varieteter, om de vil spre seg til andre grupper i befolkningen, om de vil påvirke andre varieteter av majoritetsspråkene osv. Kotsinas (2000), Aasheim (1995) og Quist (2000) drøfter spørsmål som dette. Mye vil avhenge av hvordan forholdet mellom majoritetsbefolkningen og innvandrergruppene vil arte seg i tida som kommer: om avstanden mellom dem vil øke, eller om innvandrerne vil få muligheter til å nå fram i storsamfunnet. De tre forfatterne holder det for sannsynlig at det i alle tilfeller vil skje en viss påvirkning fra blandingsvarietetene til andre varieteter – om ikke annet på den måten at noen ord fra dem blir tatt opp i allmennspråket. Quist (2000:189f) antar at påvirkningen i København ikke vil være begrenset til ordforråd, men at den også vil gjelde uttale og grammatikk. Dette begrunner

hun blant annet med minoritetsgruppene det er tale om, utgjør en relativt stor andel av befolkningen i den danske hovedstaden (11,4 %). Hun viser dessuten til tidligere perioder i Københavns historie hvor tilflytting og kontakt mellom grupper med ulik språklig bakgrunn har ført til endringer i byens talemål.

Hva så med etnolekter i tradisjonell forstand, altså spesielle permanente varieteter av majoritetsspråkene talt av medlemmer av ensartete etniske grupper? Får vi for eksempel en pakistansk-norsk etnolekt i Oslo, en tyrkisk-dansk etnolekt i Køge utenfor København osv? Så vidt jeg kjenner til, er det hittil ikke påvist noe sted i Skandinavia at en enkelt innvandrergruppe har utviklet en egen varig varietet av flertallsspråket. Dette kan ganske enkelt skyldes at vi har lite forskning om dansken, svensken og norsken som snakkes i innvandrertette områder i de skandinaviske landene. Videre kan det ha sammenheng med at innvandrergruppene det er tale om, ikke har vært her lenge nok til at de samme gjennomgående språklige særtrekk har rukket å festne seg hos de fleste medlemmene i de enkelte gruppene. Som tidligere nevnt er det vanlig at etablering av nye forholdsvis stabile varieteter foregår over flere generasjoner. Årsaken kan også være at forutsetningene for utvikling av slike permanente varieteter ikke er til stede, blant annet ved at gruppene er for små, at de ikke bor tilstrekkelig konsentrert, at de er for integrerte med andre grupper i samfunnet osv.

LARS ANDERS KULBRANDSTAD (f. 1948) *Tidligere lektor ved Ajer videregående skole, Hamar. Nå førsteamanuensis i norsk ved Høgskolen i Hedmark, Avdeling for lærerutdanning.*

Litteratur

Askeland, N. m.fl. 1997: *Norsk i åttende/niende/tiende*. Oslo: Aschehoug

Baker, C. 1996. *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism 2nd Edition*. Clevedon: Multilingual Matters

Berggreen, H. & K. Tenfjord 1999. *Andrespråklæring*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Brenden, R. 2002. Åsta Holth og den skogfinske kulturen. I: Engen, T.O. (red) 2002, s. s. 290-305

Broch, K.H. 2001. *Ungdomsspråk i Oslo, liksom* – en studie av hvordan holdninger til eget talemål kan bidra til å forklare ungdommers valg av språklige strategier. Upublisert hovedoppgave i nordisk språk og litteratur. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo. Våren 2001

Bull, T. 1994. Språkskifte og språkbevaring blant norske kystsamer. I: Kotsinas, U.-B. & J. Helgander (utg.). *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförendring i Norden*. Föredrag från ett forskarsymposium, s.129-139. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk ved Stockholms universitet. MINS 40. Stockholm

Bull, T. 1996. Språkskifte hos kvinner og menn i ei nordnorsk fjordsamebygd. I: Jahr E.H. og O. Skare (red.): *Nordnorske dialektar*, s.185-200. Oslo: Novus

Christensen, M. V. 2002. Wallah det er fucked up det her. I: *Humaniora* 2/2002, s. 14 – 17. København: Statens Humanistiske Forskningsråd

- Crystal, D. 1999. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press
- Ellis, R. 1997. *Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press
- Engen, T.O. (red.) 2002. *Kulturell identitet og regional utvikling. Rapport fra en forskningskonferanse*. Elverum: Høgskolen i Hedmark, rapport nr. 8 2002
- Eriksen, T. H. (red.). 2001. *Flerkulturell forståelse*, 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget
- Gotaas, T. (2000). *Taterne – livskampen og eventyret*. Oslo: Andresen & Butenschøn
- Holth, Å. 1974. Den gongen. I: *Det første halvsekel*. Bilder fra norsk barndom. Oslo: Gyldendal
- Hyltenstam, K. (red.) 1999. *Sveriges sju inhemska språk – et minoritetsspråksperspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Junttila, J.H. 1988. *Språkval og språkbruk på Skibotn*. Kven blir forstått av kven? Upublisert hovudoppgåve. Universitetet i Tromsø
- Kotsinas, U.-B. 2000. Från Ekesnessnack til Rinkebynska. I: Dahlbäck, K. (red.): *Att förstå det mänskliga: humanistisk forskning vid Stockholms universitet*, s. 167-191. Stockholm: Natur och kultur
- Kulbrandstad, L.A. 2002. Skjønnlitteratur som vindu – Åsta Holth's finnskogstrilogi lest med sosiolingvistiske briller. I: Engen, T.O. (red.) 2002, s. 187-206
- Le Page, R.B. & A. Tabouret-Keller 1985. *Acts of Identity*. A Creole-based approach to language and ethnicity. Cambridge: Cambridge University Press
- Mæhlum, B. 1992. *Dialektal sosialisering*. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard. Tromsøstudier i språkvitenskap 12. Oslo: Novus
- Niedzielski, N. & D. Preston 2000. *Folk Linguistics*. New York: de Gruyter
- Quist, P. 2000. Ny københavnsk 'multietnolekt'. Om sprogbrug blandt unge i sprogligt og kulturelt heterogene miljøer. I: *Danske talesprog*. Bind 1. Institutt for dansk dialektforskning, s. 143-209. København: C.A. Reitzels Forlag
- Rickford, J..R. 1999. *African American Vernacular English*. Malden: Blackwell
- Romaine, S. 1995. *Bilingualism*. Oxford: Blackwell
- Romaine, S. 2000. *Language in society*. An Introduction to Sociolinguistics. 2nd Edition:

Oxford: Oxford University Press

Sandøy, H. 1996. *Talemål*. 2. utg. Oslo: Novus

Spolsky, B. 1998. *Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press

Sørheim, T. H. E. & T. A. (2000). *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. 2. utg. Oslo: Gyldendal

Trudgill, P. (1983). *Sociolinguistics. An Introduction to Language and Society Rev. ed.* Harmondsworth: Penguin Books

Utenriksdepartementet (1998). *Stortingsproposisjon 80 (1997-98): Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter*. [URL: <http://odin.dep.no/ud/norsk/publ/stprp/032005-030034/index-dok000-b-n-a.html>]

Vikør, L. (1995). *The Nordic Languages. Their Status and Interrelations*. 2nd Ed. Nordic Language Secretariat. Oslo: Novus

Wedin, M. (red.) (2001). *Det skogfinska kulturarvet*. Falun: Finnbygdens Förlag

Wolfram, W. & N. Schilling Estes (1998). *American English*. Malden: Blackwell

Aasheim, S.C. (1995). «*Kebab-norsk*». Framandspråkleg påverknad på ungdomsspråket i Oslo. Upublisert ovudoppgåve i nordisk språk. Avdeling for nordisk språk og litteratur. Institutt for nordistikk og litteraturvitskap. Universitetet i Oslo. Hausten 1995